

ЧАСТИНА ПЕРША

Шхуна «Пілігрим»

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

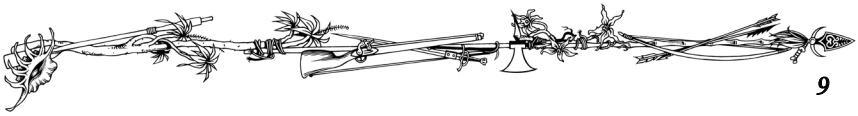
Другого лютого 1873 року шхуна «Пілігрим» перебувала у відкритому морі.

Цей невеличкий вітрильний водотоннажністю чотирьох тонн, споряджений у Сан-Франциско для полювання на китів, належав багатому каліфорнійському судовласникові Джеймсу Велдону. Вже багато років поспіль «Пілігрим» плавав під командуванням капітана Галла і вважався одним з найнадійніших кораблів Велдонової флотилії.

Славетному китобоеві цього року дуже не щастило: ще задовго до кінця промислового сезону, на початку січня, саме в розпал літа у Південній півкулі, Галл змушений був покинути місце полювання. У трюмах шхуни не було й половини здобичі. І головною причиною невдачі капітан вважав додатково набрану команду, що складалася з людей випадкових, дармоїдів та гультіпак. Невелика постійна команда шхуни — п'ятеро досвідчених моряків і один молодший матрос — також була невдоволена мізерними результатами промислу.

У середині січня, коли шхуна прибула до Оклендського порту в Новій Зеландії, капітан Галл марно намагався набрати нову команду — більшість місцевих китобойів уже понаймалися на інші судна. Він уже був намірився вийти з Окленда, аж раптом дружина власника шхуни попрохала його взяти на борт пасажирів. Галл погодився одразу, адже їй він відмовити не міг.

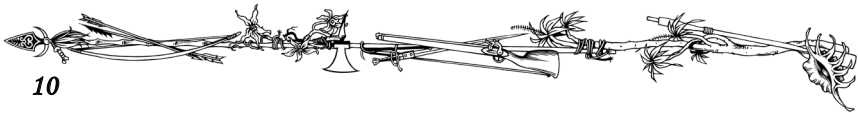
Місіс Велдон, її п'ятирічний синочок Джек, Нен, літня няня-негритянка, і дивакуватий родич Велдонів,

якого всі називали «кузеном Бенедиктом», саме тоді вимушено перебували в Окленді. Вони супроводжували містера Джеймса Велдона в діловій поїздки й збиралися разом з ним повернутися до Сан-Франциско. Але перед самим від'їздом малий Джек серйозно захворів, і судновласник мусив виїхати з Нової Зеландії самодин. Одування хлопчика затяглося, і три довгі місяці розлуки з чоловіком здалися місіс Велдон такими нескінченними, що вона щиро зраділа появі «Пілігрима» в Оклендському порту. Із вітрильним судном капітана Галла завжди все було гаразд, тож за сприятливої погоди по обидва боки екватора можна було б дістатися до Сан-Франциско за сорок-п'ятдесят днів навіть попри те, що шхуна мала затриматися для розвантаження в одному з чилійських портів, трохи відхилившись від прямого курсу. Зате згодом, за сприятливого вітру, «Пілігрим» мав продовжити свій шлях не відкритим морем, а вздовж американського узбережжя...

Утім навіть відкрите море не лякало місіс Велдон — вона була сміливою тридцятирічною жінкою і звикла ділити з чоловіком незручності й незгоди далеких морських подорожей. До того ж міцний і надійний «Пілігрим» вважався одним з найкращих американських китобійних суден. Місіс Велдон мала рівноважену вдачу й міцне здоров'я; отже, коли нагода трапилася, вона вирішила неодмінно нею скористатися...

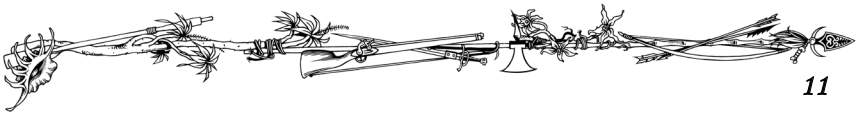
Родичеві місіс Велдон, який супроводжував її в цьому плаванні, було десь років п'ятдесят. Радше сухорлявий, аніж худий, довготелесий, з величезною кучмастою головою та окулярами в золотій оправі, що раз у раз сповзали на самісінький кінчик довгого носа, кузен Бенедикт із його недоладною зовнішністю був людиною доброю й беззахисною, як доросле дитя. Місіс Велдон ставилася до нього, мов до старшого брата маленького Джека, й не надто сподівалася на кузенову допомогу в разі серйозної

небезпеки. Однак цього сумирного славного чолов'ягу, геть безпорадного в найбуденніших життєвих ситуаціях, усі любили за добру вдачу, а його незграбна хода й одвічна неуважність викликали тільки приязні усмішки у всіх, хто його знав.

Містер Бенедикт вважав себе насамперед ученим-ентомологом! Він був пристрасним дослідником і колекціонером комах і цілковито присвятив себе їх вивченню. Тож усе, що не мало стосунку до ентомології, для нього навряд чи існувало, хоча й ледарем кузена Бенедикта не можна було назвати, адже він ніколи не тинявся без діла. Він був невимогливий і невибагливий, нечутливий до спеки й холоднечі — аж так, що часом забував про їжу й питво, якщо його вчасно не нагодувати й не напоїти. Усе життя цього дивака було присвячене комахам, та й супроводив він містера й місіс Велдон до Нової Зеландії саме через свою непогамовну пристрасть до нових відкриттів. Йому й справді вдалося збагатити свою колекцію кількома унікальними знахідками, з-поміж яких був новозеландський жук-стафілін, представник хижих твердокрилих, який вважався неабиякою рідкістю. Тепер же кузен Бенедикт прагнув якнайшвидше дістатися додому, до Сан-Франциско, у свій робочий кабінет. Звісно, для певності він застрахував усю свою безцінну колекцію й упакував її в особливу вологонепроникну бляшанку, яку зазвичай носив на паску через плече. Заклопотаний своїми думками і солодкими мріями, він, здавалося, навіть не помітив, як шхуна відпливла...

На відміну від кузена, місіс Велдон ретельно підготувалася до від'їзду, хоча й поспішала, аби не затримувати відплиття судна. Двадцять другого січня «Пілігрим» узяв на борт чотирьох пасажирів. Коли останні приготування скінчилися і настав час зніматися з якоря, капітан Галл підійшов до своєї пасажирки.

— Мушу вас попередити, місіс Велдон, — неголосно мовив він, — відповідальність за ваше рішення плисти на «Пілігримі» через океан лежить на нас із вами порівну.

— Ваші слова дещо дивні, капітане, — усміхнулася місіс Велдон. — Усе вирішено, і відступати запізно.

— Я кажу так, бо не маю щодо цього жодних вказівок від вашого чоловіка. До того ж «Пілігрим», попри всю його надійність, не вельми пристосований для перевезення пасажирів. Я повинен вибачитися за те, що на моєму судні немає звичних для вас вигод, як на пакетботах, до яких ви звикли...

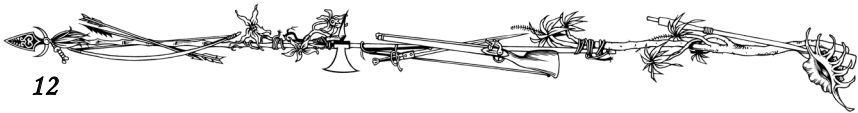
— Скажіть, містере Галл, — перебила його жінка, — як ви гадаєте: якби мій чоловік був тут, чи наважився б він вирушити в це плавання разом зі мною і нашим сином?

— Авжеж, — кивнув капітан. — Я й сам не вагаючись узяв би на борт свою сім'ю. Зрештою, «Пілігрим» — чудове судно, і я впевнений у його надійності.

— Це головне, містере Галл. Щодо браку вигод, то це мене не бентежить, — мовила місіс Велдон, узявши за руку сина. — Я не з тих вередливих пасажирок, сер, які завжди нарікають на тісноту кают і брак розваг. — Сказавши це, вона усміхнулася маленькому Джекові. — Ми рушаємо, синку!

Корпус судна здригнувся, заgrimіли якірні ланцюги. А за чверть години «Пілігрим», наставивши вітрила, вийшов з Оклендського порту у відкрите море, взявши курс на узбережжя Південної Америки...

Але через три дні плавання несподівано повіяв дужий східний вітер, і шхуна була змушена змінити курс. Другого лютого капітан з досадою побачив, що його судно й досі перебуває у значно вищих широтах, ніж він хотів би, і не має жодної можливості рухатися просто до західних берегів Південної Америки.

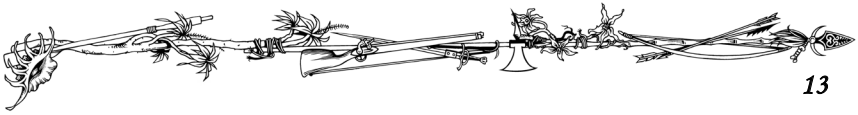
РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Погода й далі стояла гарна, а східний вітер, крім невеликої затримки та відхилення від обраного курсу, більше нічим не загрожував «Пілігримові».

Місіс Велдон почувалася на борту шхуни як у себе вдома — її з сином і нянею поселили в капітановій каюті, єдиній більш-менш зручній на судні. Капітан перебрався до порожньої сусідньої каюти, що призначалася для помічника капітана (оскільки екіпаж «Пілігрима» був укомплектований не повністю, Галл обходився без помічника). Кузена Бенедикта поселили в крихітну комірчину на носі шхуни. На сніданок і обід містер Галл і пасажери судна сходилися до колишньої капітанової каюти.

Досвідчений екіпаж китобійного судна жив, як дружна родина. Майже всі постійні матроси були американцями з каліфорнійського узбережжя і добре знали одне одного, адже плавали разом уже четвертий рік поспіль.

Лише один чолов'яга на судні був родом із Португалії, хоча й добре знав англійську мову. Звали його Негоро. Він запропонував свої послуги капітанові Галлу після того, як колишнього кока, неохайного й пришелепуватого, довелося списати на берег в Окленді. На вигляд Негоро мав близько сорока років. Середнього зросту, жилавий, сухорлявий, з густим темним волоссям і смуглявою шкірою, цей неговіркий португалець справляв враження людини потайної й сильної. Він унікав спілкування з матросами, але свою справу знав — у капітана досі не було до нього жодних претензій. Та все ж Галл жалкував, що не встиг зібрати достатньо відомостей про минуле нового члена своєї команди. Негоро, схоже, не був професійним моряком, а деякі його зауваження свідчили про те, що людина

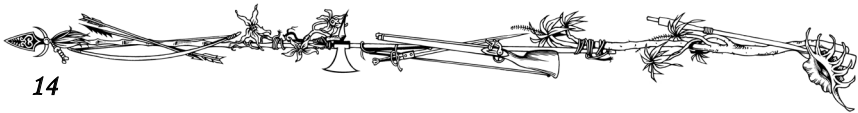

він освічена. Цілісінькими днями португалець порався у своєму крихітному камбузі, лише зрідка з'являючись на верхній палубі, щоб подихати свіжим повітрям, а з настанням ночі, погасивши вогонь у плиті, зникав у своїй каюті на носі, де одразу лягав спати. Особливо старанно Негоро уникав молодшого матроса, якого звали Дік Сенд.

Цей п'ятнадцятирічний моряк був дитиною невідомих батьків і виріс у притулку. Ім'я Дік, скорочене від Річард, дали сироті на честь перехожого, який підібрав немовля і приніс його до притулку. Прізвище Сенд нагадувало про місце, де його знайдено, а саме на піщаній косі Сенді-Гук у гирлі річки Гудзон, поблизу входу до Нью-Йоркського порту.

Хлопчина був кремезний, але навряд чи мав вирости високим. Світловолосий, з блакитними очима, енергійний, він з першого погляду привертав до себе увагу розумним і сміливим виразом обличчя. На відміну від більшості однолітків, Дік був серйозний і скупий на слова та жести. У свої п'ятнадцять він уже вмів ухвалювати рішення і доводити справу до кінця — моряцьке ремесло непогано його загартувало. З чотирьох років він навчався читати, писати і рахувати в одній з благодійних початкових шкіл, а у вісім природжена пристрасть до моря привела Діка юнгою на судно, що здійснювало рейси до південних країн.

Капітаном корабля, на якому Дік Сенд розпочав свою нелегку службу, був не хто інший, як містер Галл. Дуже скоро він звернув увагу на допитливого сміливого підлітка і заприятелював з ним. Після повернення до порту старий моряк розповів про хлопця Джеймсові Велдону, визначивши таким чином назавжди Дікову долю — багатий судновласник узяв сироту під своє заступництво. Він оддав його до школи в Сан-Франциско, піклувався про нього, а потім увів

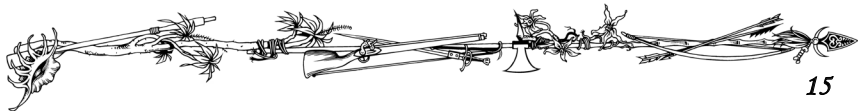
у свою сім'ю. Закінчивши школу, Дік Сенд, уже молодшим матросом, ступив на борт китобійного судна, що належало його опікунові...

Можна собі уявити, як зрадів юнак зустрічі з місіс Велдон і маленьким Джеком на «Пілігримі»! Дік був безмежно відданий і вдячний родині Велдонів, що вже кілька років була йому за рідну. Місіс Велдон ставилася до нього, як справжня мати, а її маленького сина Дік любив, немов свого молодшого братика. Місіс Велдон і собі високо цінувала Діка і знала, чого вартий їхній вдячний вихованець. Вона завжди могла цілком покластися на нього.

Плавання за гарної погоди у відкритому морі, коли всі вітрила поставлені й не потребують постійної уваги, залишало юнакові багато годин дозвілля, тож увесь свій вільний час він присвячував маленькому Джекові. Обидва вони — і юний матрос, і Джек — видиралися вгору вантами і стрілою ковзали вниз по снастях на палубу; і кожної миті Дік Сенд був поруч, ладний завжди підтримати хлопчика, якщо його руки раптом ослабнуть. Місіс Велдон без остраху спостерігала за цими вправами, радіючи, що її син, який щойно одужав після важкої хвороби, міцніє на очах і набираєть сили на свіжому морському повітрі.

Отже, морська подорож із Нової Зеландії до Америки тривала, але постійний східний вітер почав дратувати капітана Галла — йому ніяк не вдавалося поставити «Пілігрим» на правильний курс. Крім того, шхуна через непередбачену затримку, досягнувши тропіка Козерога, могла потрапити в смугу штилів, тоді Південна Екваторіальна течія відкинула б її далеко на захід. Містер Галл змушений був чекати, поки погода зміниться.

Ранок другого лютого 1873 року видався напрочуд сонячним.

Після сніданку, годині о десятій, Дік Сенд із Джеком, за своїм звичаєм, вмостилися на салінгу фок-щогли, звідки океан було видно як на долоні аж до обрїю. Під ногами у них надималося полотнище фока, а над головами тріпотів брамсель. Дік саме взявся пояснювати хлопчикові, чому «Пілігрим», хоча й помітно нахилиється на борт, ідучи за вітром, усе ж не перекидається — бо він правильно навантажений і збалансований в усіх своїх частинах. Несподівано маленький Джек спинив його, схвильовано прошепотівши:

— Що це там таке, Діку?!

— Ти щось помітив? — Дік Сенд звівся на реї на весь зріст і приставив долоню дашком до очей, прикриваючи їх від яскравого сонця.

— Авжеж! Онде!

Пильно поглянувши туди, куди показував Джек, молодий матрос загукав щосили:

— Ліворуч за курсом під вітром — схоже, напівзатонуле судно!

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

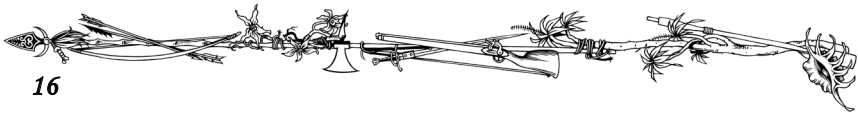
Діків вигук збурив увесь екіпаж — матроси, ті, хто був вільний від вахти, повибігали на палубу. Капітан Галл зійшов на місток, за ним інші пасажери. Лише Негоро, здавалося, геть не цікавила ця несподівана зустріч в океані, бо португалець залишився в своєму камбузі.

Темний предмет, що його помітив Джек, погойдювався на хвилях десь милі за три від «Пілігрима».

— Цікаво, що воно таке? — спитав один з матросів.

— Здається, пліт із затонулого корабля, — невпевнено припустив інший.

— А раптом там рятуються люди... вцілілі після кораблетрощі!.. — вигукнула місіс Велдон.

— Навряд! На мою думку, це якась велетенська морська тварина! — заявив кузен Бенедикт. — До того ж уже мертва. Подібне траплялося...

— Здається, ви помиляєтеся, сер, — заперечив капітан. — Це не пліт, а перехилений на бік корпус корабля, затоплений водою. Коли підійдемо ближче, про все дізнаємося...

— Я теж вважаю, що це корабель, — промовив Дік Сенд, — і навіть бачу, як виблискує на сонці його оббитий міддю кіль.

Капітан Галл, обернувшись до стерничого, наказав:

— Болтоне, тримай просто на цей предмет! Він трохи лівіше від нашого курсу. Але занадто не наближайся, щоб він раптом не пом'яв нам боки...

За чверть години «Пілігрим» підійшов до загадкового предмета так близько, що сумнівів не залишалося, — це дійсно був корабель, що зазнав катастрофи й ліг на лівий борт так, що його палуба тепер стояла майже прямовисно. На кораблі не вціліла жодна щогла, снасті були обірвані й теліпалися безпорадно й безладно, у скулі¹ штирборту² зяяла велика діра, частина обшивки була вдавнена всередину трюму.

Дік Сенд вигукнув:

— Цей корабель зіткнувся з іншим судном!

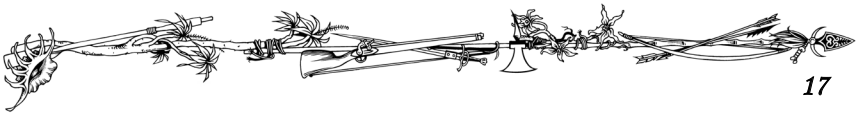
— Очевидно, — погодився капітан Галл. — Але чому він одразу не затонув? Це вкрай дивно...

— А що трапилося з командою? — обережно спитала місіс Велдон.

— Сподіваюся, що корабель, який наскочив на це судно, узяв його екіпаж на свій борт, — відповів капітан, спохмурнівши. — Але могло статися так, що команда після зіткнення змушена була рятуватися на

¹ Скула́ (морськ.) — вигин, що утворюється в місці сполучення борту і днища судна.

² Штирборт — правий борт судна.

корабельних шлюпках. Оскільки ж на борту немає жодної з них, я схилиюся до думки, що так і було: вся команда покинула пошкоджене судно... Морська практика знає безліч подібних випадків.

— А може, містере Галл, там хтось залишився?

— Малоймовірно, — промовив капітан. — Нас би вже давно помітили й подали бодай якийсь сигнал... Проте ми зараз це перевіримо! Болтоне!

І капітан подав стерничому знак підвести «Пілігрим» якомога ближче до напівзатонулого судна.

— Тихіше! — Дік Сенд підніс руку. Всі вмовкли. — Ану!.. Здається, чути собачий гавкіт...

Справді, з корабля долинав хрипкий гавкіт, що пережеговувався з глухим гарчанням. Пса видно не було — очевидно, він не міг вибратися з підпалубного приміщення.

— Врятуймо хоча б собаку, капітане, — сказала місіс Велдон.

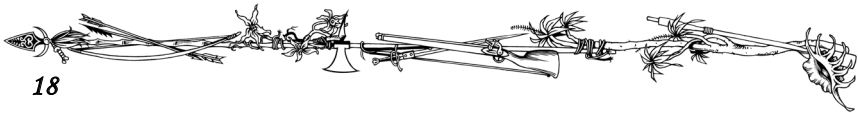
Відстань між кораблями становила десь триста футів.

Несподівано всі, хто був на палубі, побачили, як над бортом розбитого судна вигулькнула голова здорового пса. Учепившись передніми лапами у фальшборт, він розпачливо завив.

— Тримайся, собачко! — вигукнув малий Джек. Виття припинилося, і пес відповів дитині глухим гавкотом.

Шлюпку вже спустили на воду. Капітан Галл, двоє матросів і Дік Сенд стрибнули в неї. Аж ось на палубі «Пілігрима» несподівано з'явився кок, і собака люто загарчав. Досі він ніби благав про порятунок, а тепер навіть не дивився у бік шлюпки, що наближалася. Негоро, мигцем глянувши на розлюченого пса, насупився і знову сховався в камбузі.

На появу португальця ніхто не звернув уваги, але всіх здивувала поведінка тварини — пес знову зайшовся з несамовитим гавкотом.

«Невже там є люди і вони живі?» — подумала місіс Велдон.

— Що це коїться із собакою? — здивувався Галл, коли шлюпка обходила корму корабля, щоб пристати до його штирборту, майже повністю зануреного у воду. Та ось увагу капітана привернув напис, який він побачив просто перед собою: «Вальдек».

Окрім назви корабля, не було жодних вказівок на країну чи порт приписки, що суперечило всім правилам мореплавання. Проте за формою корпусу та деякими іншими характерними деталями досвідчений моряк упевнено визначив, що цей корабель водотоннажністю п'ятсот тонн — американський. Широка пробоїна, що утворилася після фатального зіткнення в борту «Вальдека», піднялася над водою. Оглянули палубу — ніде нікого.

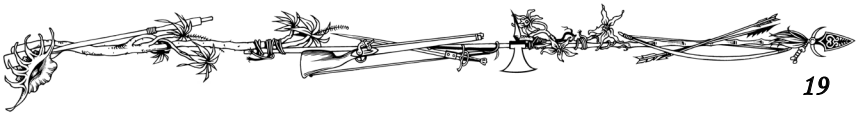
— Коли трюм почала заповнювати вода, баласт зрушився, судно перехилилось, і пробоїна піднялася над поверхнею води, — зауважив капітан. — Саме тому «Вальдек» досі не пішов на дно...

На палубі корабля було зметено геть усе, стримів тільки оцупок грот-щогли. Вона, певно, зламалася від удару і впала за борт, потягнувши за собою вітрила й такелаж¹. Але навколо судна не було видно жодних уламків, через що Галл вирішив, що кораблетроща сталася багато днів тому і далеко звідси. Судно було в такому стані, що перша ж велика хвиля неодмінно мала потопити його.

Тим часом пес поводився дедалі дивніше. Побачивши людей у шлюпці, він відбіг по прямовисно нахиленій палубі до відчиненого центрального люка і закликаючи загавкав, просунувши в нього морду. Дік Сенд, який досі уважно стежив за собакою, сказав:

— Здається, там хтось усе-таки є...

¹ *Такелаж* — оснастка, загальна назва усіх снастей на судні.

— Схоже на те, — спохмурнів капітан. — Але якщо там хтось і вцілів після зіткнення, то, найпевніше, давно загинув од спраги й голоду, адже камбуз і комори затоплені. Боюся, що ми знайдемо на цьому кораблі лише трупи нещасних.

— Ні, сер! — вигукнув Дік Сенд. — Тварина поведилася б інакше. Тут живі, містере Галл!

Він голосно покликав собаку. Охлялий пес озирнувся, стрибнув у воду і, ледве ворущачи лапами, поплив до шлюпки. Коли його втягнули в човен, він насамперед кинувся не до сухаря, який простяг йому юнак, а до відерця з прісною водою.

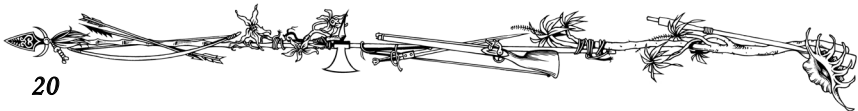
Шлюпка на кілька футів одійшла од «Вальдека» — веслярі шукали місце, де зручніше пристати. Але пес, мабуть, подумав, що вони вирішили плисти геть. Він, жалібно повискуючи, схопив Діка за полу матроської куртки і потягнув у бік свого корабля. Ці дії пса рятівники зрозуміли без слів.

Нарешті шлюпка причалила до борту. Матроси надійно пришвартували її до якоїсь скоби, а капітан із Діком Сендом, покликавши собаку, зійшли на палубу. До центрального люка їм довелося добиратися майже поповзом, а діставшись до нього, вони обережно спустилися трапом униз.

У напівзатопленому трюмі не виявилось жодного вантажу. За баласт на судні правив пісок; саме він своєю вагою тепер утримував його в такому нахиленому стані.

— Тут нема кого рятувати, повертаймося на палубу, — мовив капітан Галл.

Але пес, який залишався на палубі, зустрів людей безугавним гавкотом. Намагаючись привернути увагу капітана, він розвернувся і поповз на череві у бік матроського кубрика, ніби кличучи за собою Діка і капітана...

Там, на підлозі у кубрику, лежали п'ятеро нерухомих напівголих чорних тіл. Здавалося, вони були мертві.

Юнак, схилившись над одним з них, стиха мовив:

— Сер, він начебто дихає... Ці бідолахи живі!

Капітан негайно покликав матросів.

— Доставити всіх на борт «Пілігрима»! — наказав він.

Винести непорушні тіла з кубрика було справою не легкою, але невдовзі усіх п'ятьох таки вдалося повантажити в шлюпку. Вони все ще були непритомні, хоча капітан Галл сподівався, що все минеться: вода і ліки, що були на борту «Пілігрима», мали швидко віджити цих виснажених людей.

Шлюпка попрямувала до шхуни, де людей з потрошеного корабля за допомогою талів підняли на борт. Не забули й про собаку.

— Бідолахи! — вигукнула місіс Велдон, побачивши врятованих чорношкірих.

— Почекаємо, поки вони почнуть приходити до тями, — промовив капітан. — Найбільше зараз ці люди потребують води, а потім їм можна буде дати трохи рому.

Обернувшись до камбуза, він покликав:

— Негоро!

Почувши це ім'я, пес вищирив зуби і неголосно загарчав. Проте кок не показувався і не відгукувався.

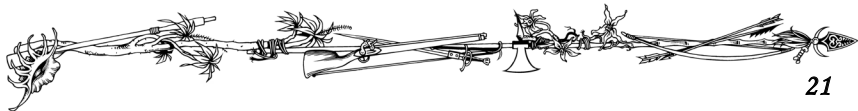
— Негоро! — голосніше повторив капітан Галл.

Шерсть на рудому загривку настобурчилась, собака знівсіло гарчав.

Португалець нарешті вийшов із камбуза, та щойно ступив на палубу, як пес несамовито рвонув до нього і стрибнув, намагаючись схопити кока зубами за горлянку.

Негоро відкинув пса ударом черевика; двоє матросів насилу втримали собаку від нової атаки.

— Негоро, ви раніше знали цього пса? — спитав Галл.

— Звідки, сер? — стелув плечима кок. — Зроду не бачив цієї скаженої тварюки!

— Дуже дивно!.. — пробурмотів Дік Сенд.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Капітан Галл напрочуд добре знав, що работоргівля, попри заборону, все ще поширена по всій Екваторіальній Африці. Віддавна попит на «чорний товар» залишався високим навіть у цивілізованих країнах. І хоча у прибережних водах континенту крейсували англійські й французькі військові кораблі, але судна работорговців, як і раніше, везли з Анголи й Мозамбіку повні трюми негрів-невільників. І хоч широти в океані, де тепер перебував «Пілігрим», були осторонь від звичайних шляхів невольничих суден, Галл був майже певен, що ці ледь живі чорношкірі належали до партії рабів, яку «Вальдек» віз для продажу до однієї з іспанських колоній на тихоокеанському узбережжі Південної Америки.

На «Пілігримі» врятованих оточили якнайбільшим піклуванням. Місіс Велдон, якій допомагали няня Нен і Дік Сенд, одразу ж напоїла їх прохолодною водою — невеличкими порціями, з ложки, немов малих дітей. І невдовзі питво, якого вони так довго не мали, трохи рому та кілька ковтків міцного бульйону повернули бідолахам сили. Не минуло й години, як один з них, старий років шістдесяти, що чудово говорив англійською, вже міг до ладу розповісти, що з ними трапилося.

— Що стало з вашим кораблем? — найперше, що спитав у старого капітан Галл.

— Днів десять тому, вночі, коли всі спали, на нас наскочило якесь судно, — відповів той.

— А куди поділася команда «Вальдека»?